

Sečteme-li 288.3 mil. Kč, oč byly příjmy nižší, než čekal rozpočet, a 997 mil. Kč, oč byl ve výdajích rozpočet překročen, vychází předběžný rozpočtový schodek 1285.3 mil. Kč.

Uvedená předběžná čísla finančního hospodářství státního nám praví, že problém rovnovážnosti se přesunuje ke straně výdajové. V minulých letech vznikaly schodky nejen překročováním výdajů, ale hlavně také tím, že příjmy nedosahovaly prelimináře. Ve státní správě vznikaly v posledních letech schodky proti rozpočtu takto — v milionech Kč:

	1933	1934	1935
Překročení výdajů preliminovaných o	253	399	617
Výdaje nepreliminované	655	775	1.588
Zvýšení výdajů nad rozpočet	908	1.174	2.205
Schodek příjmů	1.255	140	931
Celkový schodek	2.163	1.314	3.136

Se zlepšováním hospodářské konjunktury a s účinnějším vybíráním daní (dobropisy, depurační akce a j.) klesá podíl schodku příjmů na celkovém schodku. Naopak vzrůstá podíl oné části celkového schodku, pramenící z překročení výdajů. Je to důsledkem mimořádných výdajů, které vnucuje i našemu státu mezinárodní nejistota politická. Tím více je zapotřebí přísné úspornosti v oblasti řádného hospodářství státu.

Vl. Klimecký.

K OTÁZCE MZDY A REŽIE.

Vede-li konstruktivní myšlení mnohdy k tvorbě nových pojmů a nové terminologie, přináší každá vpravdě vědecká rozprava jejich vytříbení, ba někdy i poznání zcela nové a odpověď zcela nečekanou. To tehdy, když si diskutující nejsou vědomi pravé podstaty problému. Otázka jako kdyby se zodpovídala sama, proti vůli diskutujících a podle své vnitřní pravdy.

Otázka mzdy je otázkou distribuce. Adam Smith, který v osmé kapitole první knihy svého „Blahobytu národů“ podal v historii národohospodářské vědy vůbec první ucelený a soustavný výklad této otázky, správně ji formuluje jakožto problém distribuce.

Avšak tehdejší doba rodícího se průmyslu a ovzduší prosycené liberálně individualistickým světovým názorem osmnáctého věku*) a soukromohospodářským, všemu sociálnímu citění cizím duchem způsobily, že národohospodářská povaha mzdy jakožto důvodu byla zanedbána, kdežto její soukromohospodářská povaha jakožto výrobního nákladu podnikatelova byla zdůrazňována, teoreticky prohlubována a učiněna základem nauky o mezdním fondu.

Dnes je tato nauka jen historickou vzpomínkou. Když zápas o ni dohovával, shrnul profesor Harvardské university F. W. Taussig ve své knize „Wages and Capital“ výsledky tohoto velikého boje asi takto: Kontroverse

*) Viz prof. dr. Cyril Horáček: Nauka o mezdním fondu, str. 75 a další vývody, jež mají i dnes trvalou platnost. Jak pokus řešiti otázku mzdovou jakožto problém výroby byl v základě pochybeným, toho důkazem jsou nemožné a lidsky nepřijatelné důsledky, k nimž nauka ta docházela a kde nakonec dělník se ekonomicky kladl úplně na roveň pracovnímu zvířeti a stroji a jeho mzda zcela vážně přirovnávána k nutné píci domácího dobytčete neb k potřebnému uhlí pro parní stroj. Profesor Horáček cituje charakteristické výroky Seniorovy, Schlözerovy a Mangoldovy.

o mezdním fondu jakožto pokus vystihnouti příčiny, které určují výši mezd a celý problém distribuce, byla neplodnou. Avšak nebyla bez užitku jako pokus prozkoumati konkrétní strukturu společnosti a celý složitý stroj a postup výroby.

V boji tom přičítá hlavní zásluhu rakouské škole národohospodářské, která znovu vyzdvihla do popředí, a to, jak Taussig praví, nečekaně a bezděky, problém, jak reální důchod národa vzniká a prýští ze sociálního kapitálu. Tedy právě ten problém, kterého Adam Smith neřešil.

Shrneme-li vývody C. Mengra (*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, 1871), Böhm-Bawerkovy (*Kapital und Kapitalszins*, 188 — ale též jeho staršího spisu: *Rechte und Verhältnisse vom Standpunkt der volkswirtschaftlichen Güterlehre*, 1881) a srovnáme-li je s poněkud odchýlnými názory Taussigovými,^{*)} rozvine se před námi přes všecku stručnost a chudost kresby obraz, kterému nelze upřítí velkoleposti.

Uprostřed mrtvého světa pouhých hmotných věcí stane pojednou člověk jako ekonomický střed a pán všeho stvoření. Jakoby Hospodin právě nad ním vyslovil své požehnání: „Strach a hrůza Tvoje buď na všeliký živočich — všechno v ruce Tvé dáno jest.“ Teprve člověk tím, že chce hmotnými věcmi ukojiti své potřeby, vlévá do věcí život a svým subjektivním hodnocením povyšuje je na hospodářské statky.

Cím vyšší lidská kultura, tím vzdálenější věci se sbíhají k člověku, polarisují^{**)} se teleologickým svým určením posloužit člověku a stávají se hospodářskými statky, jež se řadí v hierarchii tříd podle vzdálenosti, kterou uraziti musí složitým postupem výrobního procesu, než dojdou svého určení.

Schopnost bezprostředně ukojiti potřeby člověka mají pouze hospodářské statky prvního řádu, jež prof. Taussig nazývá „uzrálými“, „dokončenými“, „použitelnými“, „spotřebitelnými“. Hospodářské statky vyšších (Menger) či vzdálenějších (Böhm-Bawerk) řádů, jež slouží k výrobě statků spotřebitelných, čili jež — jak to obrazně vyjadřuje Böhm-Bawerk — tvoří soubor meziproduktů vznikajících v složitém postupu výroby, která spojuje na začátku nahou lidskou ruku, žádným nástrojem nevyzbrojenou^{***)} s konečným, uzrálým výrobkem a spotřebitelným statkem — to je reální kapitál. Taussig nazývá reální kapitál „inchoate wealth“,^{†)} t. j. začaté bohatství, začatý blahobyť.

Böhm-Bawerk tutěž myšlenku zase vyjadřuje obrazcem koncentrických kruhů po způsobu „let“ ve dřevě stromů. Vnější kruh (o největší ploše) představuje tu část reálního kapitálu, která je stupni plné zralosti nejbližší, tedy — v Mengrově terminologii — statky nejnižších tříd. V terminologii Taussigově je to ta část reálního kapitálu, která je „just on the point of emerging from capital to income“ — právě těsně před okamžikem, kdy se vynoří z kapitálu a stane se důchodem.^{††)}

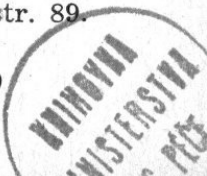
*) *Wages and Capital*, 1895. Taussig vytýká Mengrovi upřílišněnou snahu formulovati poučky universální platnosti (str. 309). Slovy nejvyšší chvály — one of the ablest and most ingenious writers of our own day — brilliant analysis — mluví však o Böhm-Bawerkovi, jenž mu je bohatstvím detailního líčení bližší.

**) Viz prof. dr. K. Engliš, *Národní hospodářství*, oddíl 6., kap. III., 2 c.

***) *Kapital und Kapitalszins*, I. kn., oddíl II.

†) *Wages and Capital*, str. 95.

††) *Wages and Capital*, str. 41 a str. 319: Labor is steadily putting the finishing touches to wealth not yet in enjoyable form, and so advancing it to the stage where it becomes a source of real wages as well as of real interest and real rent. Viz též prof. dr. Horáček, *Nauka o mezdním fondu*, str. 89.

Musíme si tyto koncentrické kruhy Böhm-Bawerkovy představovati v neustálém pohybu, v neustálém zrání. Není tu tedy tuhý, nehybný a přesně omezený mezdní fond, nýbrž vpravdě pružný a živý proud reálného důchodu národohospodářské spolutnosti.

Reální důchod je tedy plodem práce předchozích produkčních období a minulosti.*) Jeho určením je pak býti v přítomnosti neb nejbližší budoucnosti odměnou práce, m z d o u.

*

Na tomto velikém pozadí můžeme se nyní pokusiti o řešení úzkého úseku mzdové otázky, která je předmětem těchto řádek.

Mzdu možno děliti předně na naturální, která je nejstarší formou mzdy a která nese na sobě všechny znaky hospodářského infantilismu, kde zaměstnavatel ještě je zčásti pater familias starého práva a jakýmsi poručníkem svého zaměstnance — a mzdu peněžitou, při které si zaměstnanec „uvědomuje jednak její výši v penězích (mzda nominální), jednak obsah její; to, co za ni koupí (mzda reálná)“.**)

Jestliže při naturální mzdě rozhoduje pouze pracovní smlouva, t. j. poměr mezi zaměstnavatelem a dělníkem, je dělník, přijímaje mzdu v penězích, nucen sváděti zápas dvojitý: mimo smlouvu pracovní ještě bezpočetné smlouvy tržové, jimiž přijatou nominální mzdu proměňuje ve mzdu reálnou. Taussig nazývá nominální mzdu klíčem ke mzdě reálné a důchod peněžní prvním krokem k důchodu reálnému a okolnost, že mzdy se v dnešní vyvinuté peněžní soustavě vyplácejí v penězích, označuje za pohou otázku mašinerie.***)

Geoffrey Crowther v souboru svých populárních rozhlasových přednášek, vydaných právě tiskem pod názvem *Ways and Means, A Study of the Economic Structure of Great Britain of to-day*: „Nemůžete peníze ani jísti, ani se jimi šatiti, ani v nich bydleti. Nic svou podstatou není tak bezcenné jako peníze. Proto národ jako celek nemá důchodu v penězích. Jednotlivci mohou býti bohatší, mají-li množství librových bankovek. Ale národ jako celek nebyl by na tom o nic lépe, kdyby existovalo desetkrát více peněz.“

Otec naší vědy ve svém „Blahobytu národů“ definuje reální mzdu takto:

„The real recompense of labour, the real quantity of the necessaries and conveniences of life.... — reálná odměna práce, reálné množství statků, jež udržují a zkrášlují život....“

Tato definice dosud platí a je uznávána. Pokud vím, korigoval ji pouze prof. Alfred Marshall†) dodatkem, že není třeba, aby všechny součásti reálné mzdy byly dány zaměstnanci zaměstnavatelem samým; stačí, jsou-li rozličné výhody s místem spojeny a nevyžadují-li od zaměstnance žádného zvláštního vydání. Ale tohoto korektivu zajisté nebylo třeba, neboť Adam Smith neuza-
vívá oči ani před faktem, že čest a společenská vážnost tvoří značnou část odměny všech počestných povolání.††) A je jen v duchu Smithově, že dnes se to reálné mzdy počítá i příjemnost a zdravotnost zaměstnání, počet úředních hodin,

*) *Wages and Capital*, str. 24, „labor mainly of the past“ — str. 25 „necessaries and comforts made mainly by the labor of the past“.

**) Prof. dr. K. Engliš, *Národní hospodářství*, oddíl čtvrtý, kap. XII., d. 3.

***) *Wages and Capital* str. 17, 74 a 88, Taussig upozorňuje též, str. 92, že čím demokratičtější zřízení určitá země má, tím je snazší a větší podíl námezdných tříd na reálním důchodu národní spolutnosti.

†) *Elements of Economics of Industry*, 1920, st. 263.

††) *Wealth of Nations*, kap. X, část I.

počet svátků, délka dovolené, různé výhody a možnosti se službou spojené atd.)*

Dotkl jsem se již na začátku tohoto článku dvojitosti hlediska, s kterého lze nazírat na otázku mzdy: je-li s hlediska národohospodářského součástí důchodu, je s hlediska soukromohospodářského nesporně součástí výrobních neb provozních nákladů zaměstnavatele.

Jestliže právem rozeznáváme v dnešním vyvinutém hospodářství peněžní mzdu reálnou a peněžní (the money price of labour) a podnikový kapitál reálný a nominální,**) můžeme rozlišovati i režii zaměstnavatelovu na nominální a reálnou. Nominální režie obsahovati bude především nominální mzdy zaměstnancům vyplácené a pak i jiné platy konané v penězích. Všechny ostatní položky, které zaměstnavatel z titulu režie vydává, nikoli tedy v penězích, nýbrž v hospodářských statcích spotřebních, zboží, službách a různých výhodách zaměstnancům poskytovaných, tudíž všechny složky reálné mzdy, pokud jdou — zde totiž musíme přijmouti Marshallův korektiv svrchu zmíněný — na účet zaměstnavatele a z jeho jmění, — můžeme nazvati režii reálnou.

Počítá-li na př. dělník výši celé své mzdy, vychází přirozeně z představy, že by žádného zaměstnání neměl, a počítá prostě počínaje od nuly peněžní minimální mzdu a v penězích oceněnou hodnotu mzdy reálné.

Při počítání své režie reálné musí však zaměstnavatel postupovati způsobem dvojitým. Placené nominální peněžní mzdy a jiná vydání režijní počítá stejným způsobem, t. j. sčítáním hodnot. Ale určitou a podle mého soudu důležitou složku reálné režie nutno počítati jinak:

Předpokládejme, že trh práce je ustálený a že může zaměstnavatel počítati s určitým normálem pracovní výkonnosti, který za určitou normální mzdu lze „koupiti“. V normálních dobách za daného školního vzdělání a s pravidelným přílivem uchazečů o práci lze téměř mluvit o obecné hodnotě pracovní výkonnosti určitých typů práce a určitých stupňů neb druhů zaměstnání uvnitř těchto typů.

Zaměstnává-li tedy nějaký podnik zaměstnance normální výkonnosti za normální (ve smyslu shora označeném) mzdu, vyrovnávají se obě tyto kvantitativy: práce a mzda, oba tyto póly námezdního poměru navzájem ve zdravé rovnováze.

Představme si však, že zaměstnanec, honorovaný normální mzdou, z jakýchkoli příčin nedosahuje svou pracovní výkonností ustáleného normálu. Zde zaměstnavatel ztrácí určitý a snadno zjistitelný rozdíl ať v množství, či jakosti výkonu. Jeho reálná režie jest v tomto bodu neúměrně vysoká a zaměstnavatel je tu v pravém slova smyslu zkrácen proti, řekl bych, normální obecné hodnotě pracovního výkonu, který za tuto mzdu na trhu práce lze koupiti. Tento rozdíl zvyšuje tedy reálnou režii podniku.

Jest myslitelný a ve skutečnosti ovšem i častý případ opačný, je-li totiž normálně výkonný zaměstnanec honorován mzdou nižší než normální.

Obdivuhodný technický pokrok naší doby mezi svými stinnými stránkami vykazuje případy, kdy zaměstnavatel má na trhu práce skutečné postavení monopolisty a své zaměstnance vykořisťuje. To má na mysli prof. dr. Macek ve své „Cestě z krise“, mluví-li o zaměstnavatelích, kteří se spokojili jen

*) Viz „Dictionary of Economic Terms“, X. vyd., 1936. Jak viděti, je v reálné mzdě i zahrnut volný čas, leisure, který se v dnešní strojové době stal skutečným moderním problémem. Viz C. Delisle Burns, Leisure in the modern World; též: The Challenge to Democracy (str. 166—7) a Storm Jameson: The Soul of Man in the Age of Leisure.

**) Na př. dr. Guido Fischer, Betriebswirtschaftslehre, str. 92—93.

„s první polovičkou Fordovské pýchy“. — Avšak to je, slovy Racinovými řečeno, *un combat honteux, dont le vainqueur doit rougir*.

Jako stejně vysoká nominální mzda může v různých krajích (rozdíl venkova a měst) a v různých dobách, na př. za inflace, představovati pouze nízkou a třeba i nedostatečnou mzdu reálnou, tak může opět naopak nízká nominální mzda podnikem vyplácená znamenati vysokou, ba i neehospodárně drahou režii reálnou, a to tehdy, zaměstnává-li podnik na př. za normální mzdu síly málo kvalifikované a špatné výkonnosti přesto, že na trhu práce mohl by si (v tomtéž místě a v tomtéž čase) opatřiti za tutéž mzdu výkony alespoň normální. Podobný je případ, kdyby podnik zaměstnával své zaměstnance nevhodně, na př. na místě, které vyžaduje klidu a rozvahy, tedy životní zkušenosti a určitého věku, lidi mladé a energické, ale bez potřebné zkušenosti. Anebo kdyby podnik zaměstnával na místě, vyžadujícím energii a podnikavost, člověka starého. Beze sporu v tomto posledním případě by podnik ušetřil na nominální mzdě: nemusel by povýšiti mladého zaměstnance na místo s vyšším platem a nemusel by na př. platiti o jednu pensí více a pod., ale reálná reжіe by se zvýšila. Rozdíl ten dal by se snadno vyjádřiti početně a dalo by se tu uvést mnoho příkladů.

Jsem přesvědčen, že tak jako správné vědecké hodnocení otázky mzdové jakožto otázky distribuce vedlo k lidsky důstojnému nazírání na dělníka a vůbec na všechny, kteří, jak Turgot praví, *n'ont que leurs bras pour vivre* — nemají než své ruce pro své živobytí — a učinilo nadále nemožným, aby degradováni byli na pouhé stroje, tak i klidné a věcné hodnocení otázek reжіe mohlo by přispěti k spravedlivějšímu a lidsky důstojnějšímu řešení mnohých otázek zaměstnaneckých, než to dovedou chvilková hesla dne, a to i v otázkách tak palčivých, jako je problém mladých lidí, dvojího zaměstnání manželů, atd.

Vladimír Dědek.

Rozhledy

Konjunkturní vzestup v Československu.

Leden přinesl další zesílený vzestup hospodářské konjunktury v Československu. Naše konjunktura je nesena mocným proudem vzestupného hnutí světového. Světová výroba je v takovém rozmachu, že u některých oborů, jako zvláště u oceli a koksu a některých obecných kovů, nabývá již povahy nezdravého napětí. Průmysl některých zemí žije v obavách o dostatečné zásobení surovinami a o to náhlejší a rozsáhlejší se jeví nynější rozmach. Pořizují se investice, o jejichž využití v budoucnosti není naprosté jistoty. Jeví se tudíž již dílčí známky vysokého konjunkturního napětí, které zpravidla předchází obratu. Tentokrát je však pravděpodobné, že vzestupný směr bude ještě pokračovat, a to již proto, že vysoká konjunktura se projevuje velmi nerovnoměrně jak podle jednotlivých zemí, tak podle jednotlivých oborů.

Největší vzestupy vykazují státy s politickým klidem uvnitř, zejména v Americe, Anglii, severských zemích evropských, ale do značné míry také v Československu. Unie severoamerická vykazovala ještě v červnu m. r. index průmyslové výroby 85% (počítáno při základě roku 1929 = 100%), kdežto v prosinci již 102%. Také Československo mělo v listopadu index výroby po očištění